



*Het einde van de vrije toegang tot het hoger onderwijs?*¹

Enkele synthetische beschouwingen en persoonlijke reflecties

Philippe Van Parijs*

“Kunnen universitaire toelatingstests en numerus clausus voorzieningen hoger onderwijs efficiënter en meer sociaal verantwoord maken?” Om deze vraag te bespreken kwamen academici van alle Belgische universiteiten op 23 november 2006 samen in het kader van het 5^{de} Ethical Forum van de Universitaire Stichting.

De Universitaire Stichting werd in 1920 gesticht op initiatief van Herbert Hoover en Emile Francqui. Ze stelt zich tot doel initiatieven te ontwikkelen ter ondersteuning van het wetenschappelijk onderzoek en het academisch onderwijs. In het bijzonder vervult ze deze opdracht door een ontmoetingsplaats te zijn voor alle academici, over de grenzen van de instellingen, over de taalgrens en over politieke en religieuze overtuigingen heen. Om haar doelstelling te verwezenlijken nam de Universitaire Stichting het initiatief om regelmatig discussie-ontmoetingen te organiseren waar onderwerpen bestreken worden in verband met nieuwe ethische uitdagingen waarmee academici vandaag geconfronteerd worden

In het kader van dit initiatief heeft de Universitaire Stichting een eerste Ethical Forum georganiseerd op 21 oktober 2002. Sedertdien wordt er elk jaar een forum georganiseerd dat alternerend betrekking heeft op een onderwerp in verband met het onderwijs, het onderzoek of de maatschappelijke rol van de universiteit.

Philippe Van Parijs presenteert hieronder een bewerkte en uitgebreide versie van de besluitende opmerkingen tijdens het 5^{de} Ethical Forum, grotendeels geïnspireerd op de presentaties die het Forum vorm gaven en de discussies waartoe zij aanleiding gaven². Een synopsis van de meeste presentaties is beschikbaar op www.fondationuniversitaire.be/en/forum.php

1. Een schokkende paradox

In de editie van 2005 vergeleken de *Global Higher Education Rankings* van het *Educational Policy Institute* de systemen voor hoger onderwijs van een aantal landen binnen

* Philippe Van Parijs is bijzonder gasthoogleraar aan de K.U.Leuven, gewoon hoogleraar aan de Université Catholique de Louvain (Chaire Hoover d'éthique économique et sociale), en gasthoogleraar aan het Department of Philosophy van Harvard University. Hij is coördinator van het Ethical Forum van de Universitaire Stichting. E-mail: Philippe.VanParijs@hiw.kuleuven.be.



de OESO in termen van hun betaalbaarheid (hoe weinig het studenten kost om hoger onderwijs te volgen) en in termen van hun toegankelijkheid (hoe weinig invloed de sociale achtergrond heeft op de toegang tot en het succes in het hoger onderwijs).

Wat de betaalbaarheid betreft doet België het uitzonderlijk goed. Wanneer de betaalbaarheid bijvoorbeeld wordt gemeten volgens hoe goedkoop het is om aan de universiteit lessen bij te wonen, met inbegrip van zowel inschrijvingsgeld als levenskost, halen de twee Gemeenschappen in België de twee hoogste plaatsen (van de zestien), en zij halen dit zelfs onder de extreme veronderstelling dat alle studenten een kamer in een universiteitstad moeten huren, dit wil zeggen dat het feit genegeerd wordt dat in België een uitzonderlijk hoog percentage (50%) gerapporteerd wordt van studenten die thuis wonen, terwijl dit percentage in andere landen slechts 20% is.

In termen van toegankelijkheid is het beeld echter veel minder vleiend. Onder de indexen die door het rapport worden verstrekt is de zogenaamde *Educational Equity Index* duidelijk de beste om de sociaal-economische invloed op de toegang tot het hoger onderwijs vast te stellen. Deze index is op zijn best wanneer het gemiddelde onderwijsniveau hetzelfde is bij ouders van universiteitstudenten en bij ouders van anderen in dezelfde leeftijdsgroep. De waarde van de index daalt echter als het onderwijsniveau van de ouders een sterke voorspeller wordt van het feit of hun kinderen al dan niet aan de universiteit studeren. Wanneer we kijken hoe goed verschillende landen van de OESO scoren op deze index, komen we tot een schokkende paradox. Ondanks de opmerkelijke betaalbaarheid vallen beide hoger onderwijssystemen in België in termen van de aldus gemeten toegankelijkheid terug naar de laagste regionen van de competitie (van de dertien): 50% van de universiteitstudenten hebben ouders met een universitaire graad, tegenover 18% van de relevante doelgroep binnen de algemene bevolking.³

Hoe kan deze paradox worden verklaard? Zou het iets te maken kunnen hebben met het feit dat de Belgische universiteiten bijzonder weinig selectief zijn wat toelatingseisen betreft en gekenmerkt worden door een buitengewoon hoog mislukkingpercentage in het eerste jaar? Zou de toegankelijkheid verbeterd kunnen worden door een soort toegangsbeperking op te leggen zoals die in een aantal andere landen bestaat waar men het in dit opzicht beter doet dan binnen de twee systemen van België? Deze vragen vormden de kern van het vijfde Ethical Forum van de Universitaire Stichting.

2. Een weinig belovende suggestie?

Om de net voorgesteld suggestie te beoordelen is het nuttig te kijken naar een interessant experiment dat in 1995-96 aan de VUB door Machteld De Metsenaere en haar



team werd uitgevoerd. De belangrijkste kenmerken en conclusies ervan werden op het Forum door Raoul Van Esbroeck gepresenteerd. Duizend beginnende eerstejaarsstudenten werden gevraagd om de zogenaamde Meno-test af te leggen. Dit is een meerkeuzetest ontwikkeld door het *Local Examination Syndicate* van de Universiteit van Cambridge, bedoeld om de probleemoplossende capaciteit en het kritische denken van studenten te meten. Hun prestaties op deze test werden vergeleken met hun daadwerkelijke resultaten op het einde van het academiejaar.

Welk criterium ook gekozen werd voor slagen of falen op de test, er bleek steeds een zeer hoog percentage “errors” te zijn: “valse positieven” bestaand uit studenten die voor de test slaagden maar niet voor de examens, en “valse negatieven” bestaand uit studenten die faalden voor de test maar slaagden voor de examens. Zelfs met een slaagcijfer van 75% voor de test bijvoorbeeld, was het percentage mensen die verkeerdelijk zouden worden geëlimineerd nog steeds bijna 20%, terwijl het percentage mensen die verkeerdelijk zouden worden toegelaten hoger was dan 60%.

Hoe deed de test het met betrekking tot de toegankelijkheid zoals hierboven gedefinieerd? Niet bepaald goed. Ten eerste was het percentage mislukkingen bij studenten met een lagere socio-economische achtergrond hoger. Dit dient echter niet tegen de test te pleiten, gezien de bestaande selectieprocedure last heeft van een sterke bias in dezelfde richting. De belangrijkste vraag is of de reeks “valse negatieven” – de succesvolle studenten die door de test zouden worden verhinderd om aan de universiteit te beginnen – ook zo bevooroordeeld is. Dit is ook zo: studenten met een lagere socio-economische achtergrond zijn oververtegenwoordigd in de reeks “valse negatieven”, terwijl studenten met een hogere socio-economische achtergrond oververtegenwoordigd zijn in de reeks “valse positieven” – de studenten die voor de test slagen maar voor het jaar zakken.

Niet geheel onverwacht besloten de auteurs van de studie daarom dat de introductie van een selectietest niet aan te raden is. Het schijnt inderdaad ook moeilijk te zijn om op basis hiervan in te zien hoe de introductie van een toelatingstest de belofte kan inhouden om de toegankelijkheid te verbeteren, d.w.z. het verzwakken van de invloed die de sociale afkomst heeft op de toegang tot het hoger onderwijs en academisch succes. Een dergelijke negatieve conclusie kan echter evengoed te onbesuisd zijn.

3. Zes voorwaarden

Ten eerste is het zeer duidelijk dat de mate waarin men kan verwachten dat de test sociaal selectief is afhangt van zijn inhoud. Aldus meldde Freddy Brackx dat in de



Vlaamse Gemeenschap de ingenieurstudies, waarvoor een toelatingstest bestaat, van alle domeinen de studierichtingen zijn waarbinnen de sociale afkomst van studenten het minst afwijkt van die binnen de algemene bevolking. Dit zou op zijn minst gedeeltelijk te wijten kunnen zijn aan het feit dat vaardigheden in de algebra minder klas-sengebonden zijn dan vaardigheden in de poëzie. Vandaar moet de precieze inhoud van de Meno-test en van elke andere denkbare test in detail worden onderzocht alvorens om het even welke straffe conclusie kan getrokken worden omtrent de onvermijdelijkheid van een klassenbias onder de “valse negatieven” en bijgevolg omtrent de onvermijdelijkheid van het schadelijke effect dat ingangstests zouden hebben op de toegankelijkheid.

Ten tweede neemt de opstelling van het experiment noodzakelijk aan dat, zodra de test als selectie-instrument wordt gebruikt, het mislukkingpercentage onder hen die voor de test slagen eigenlijk hetzelfde zou zijn als het mislukkingpercentage in de huidige situatie van onbeperkte toegang. Het is echter net de bedoeling van de toelatingstest om meer middelen te kunnen concentreren bij hen die voor de test slagen, en in het bijzonder bij hen die in gebreke zijn door hun familiale of schoolachtergrond. Zelfs onder de ongunstige veronderstelling dat de selectie die door de test wordt doorgevoerd meer sociaal bevooroordeeld is dan het huidige selectieproces kan het afstudeerpercentage van mensen met een armere achtergrond nog steeds hoger liggen dan momenteel het geval is.⁴

Ten derde veronderstelt de opstelling van het experiment ook een vaste samenstelling van de groep kandidaten. Zodra men echter toegelaten is, zal de kans op succes stijgen, hetzij als een direct resultaat van de screening, hetzij als gevolg van de grotere hoeveelheid middelen die dankzij de toegangsbeperking beschikbaar zijn per persoon.⁵ Zoals in het bijzonder benadrukt werd door Vincent Vandenberghe zal de onzekerheid die de investering in één of meerdere studie jaren teistert daardoor gereduceerd worden, en dit zal vooral voor hen die van armere komaf zijn een positief effect hebben op de motivatie om universitair onderwijs te volgen. Zelfs als de test een sterkere sociale bias dan het huidige systeem zou hebben met betrekking tot hen die zich inschrijven, dan nog kan het aandeel mensen van arme komaf steeds stijgen omdat het aantal kandidaten van arme komaf toeneemt.

Ten vierde, en hieraan gerelateerd, kan een grotere kans op succes zodra de student is toegelaten het zowel realistischer als gewettigder maken om de toegangsgelden op te drijven – want daardoor worden middelen vrijgemaakt die kunnen gebruikt worden om het mislukkingpercentage te reduceren – zodat het afschrik-effect op mensen van armere komaf zou worden verminderd door een beter perspectief op succes te bieden.



Ten vijfde wees Vincent Vandenberghe op enig bewijsmateriaal dat de aanwezigheid van een toelatingstest de inspanningen van leerlingen aan het einde van de middelbare school opdrijft en zodoende ook het algemene niveau van het onderwijs. Het kan echter ook inspanningen ontmoedigen wanneer de te bereiken lat te hoog wordt gelegd. Dit impliceert dat een scoretest met verschillende gevolgen voor de toelating, afhankelijk van de bereikte score, de voorkeur verdient boven een slagen-versus-falen test.

Tot slot zou de organisatie van een algemene toelatingstest moeten helpen om de gigantische verschillen tussen de niveaus van secundair onderwijs in verschillende instellingen duidelijker te maken dan nu het geval is. Daardoor voorziet de toelatingstest gedeeltelijk wat nodig is om zowel enerzijds de politieke wil te creëren om iets aan deze ongelijkheden te doen, als anderzijds hervormingen door te voeren gericht op een grotere onderwijsgelijkheid door een werkwijze te voorzien om schoolprestaties systematisch te beoordelen, rekening houdend met verschillen in “input”.

Uit deze bemerkingen volgt dat de vraag of universitaire toelatingstests hoger onderwijs meer of minder toegankelijk zouden maken in grote mate een open empirische vraag blijft die niet als afgehandeld kan worden beschouwd door het interessante experiment aan de VUB. Of zulke tests de toegankelijkheid verminderen of verhogen zal afhangen van hun specifieke inhoud en opstelling, van de besteding van de vrijgemaakte middelen en van een aantal indirecte gevolgen waarvan de invloed afhangt van alle soorten lokale omstandigheden.

4. Vrije toegang omwille van hen die nooit zullen binnengaan?

Achter deze empirische controversen over tests en toegankelijkheid sluimert de kwestie wat het algemene doel van het hoger onderwijs zou moeten zijn, welk overkoepelend principe als leidraad zou moeten dienen bij de beoordeling van een alternatief beleid, in het bijzonder bij het beslissen of toelatingstests wel een goed idee zijn, gegeven de feiten die we kennen of in ieder geval geloven. In het kader van een “Ethical Forum” is het niet ongepast om enige tijd en denkwerk te investeren in deze vraag.

Ergens in haar zeer leerrijke presentatie over de Britse en de Nederlandse situatie suggereerde Michèle Belot dat een economische analyse van het probleem eender welke keuze tussen “links” en “rechts” kon vermijden door eenvoudigweg te vertellen wat “optimaal” is. Het inbrengen van een correcte economische analyse, zoals zij dat deed, is onmiskenbaar essentieel. Het dwingt ons echter niet om tegelijkertijd een min of meer duidelijk utilitair kader binnen te trekken. De economische analyse is



perfect consistent met het gebruik van een plausibel begrip van distributieve rechtvaardigheid, zoals Michèle Belot zelf vond dat zij dat moest doen, bijvoorbeeld door de oneerlijkheid van een “perverse herverdeling” aan de kaak te stellen of door een beroep te doen op een bepaald begrip van gelijkheid van kansen.

Een zeker efficiëntiegevoelig begrip wat betreft gelijkheid van kansen is volgens mij inderdaad wat we nodig hebben om ons probleem een gepaste plaats te geven. Nochtans moet eender welk plausibel begrip van distributieve rechtvaardigheid, zoals bijvoorbeeld gelijkheid van kansen, scherp worden onderscheiden van de gedachte dat alle jonge mensen het fundamentele mensenrecht hebben om enkele jaren van hun leven door te brengen aan de universiteit om te studeren wat zij leuk vinden op kosten van de rest van de maatschappij. Hoe begrijpelijk en populair dit idee ook is onder studenten en academici, men moet aan de kaak stellen wat het werkelijk is: een misleidende poging om de aanspraak te rechtvaardigen van een bevoorrechte minderheid die haar kostelijke genoegens wenst te bevredigen. Zelfs wanneer duidelijk een onderscheid gemaakt wordt met dit zogenaamd fundamentele recht, is het echter waar dat de vraag naar gelijke kansen nauw verbonden blijft met een sterke hypothetische voorkeur voor de vrije toegang, zowel in de betekenis van onbeperkte toegang als in de betekenis van kosteloze toegang.

Een gebruikelijk bezwaar tegen zo’n voorkeur is dat het daadwerkelijke effect van onbeperkte en kosteloze toegang een perverse herverdeling kan zijn waarbij de armen afgeven aan de rijken, soms beschreven als het “Mattheus-effect”. Zelfs als toelatingsgelden onbestaande zijn, neigen mensen van armere families ertoe in veel kleinere getale naar de universiteit te gaan. Een meer fundamentele vraag is waarom toekomstige universitair gediplomeerden, wiens doel het over het algemeen is (wat ook hun afkomst is) om rijker te worden dan de gemiddelde belastingsbetaler, recht zouden moeten hebben op een gigantisch cadeau in de vorm van gratis hoger onderwijs. Nog fundamenteler is het feit dat, zelfs als de invloed van de sociale achtergrond op deelname aan het universitair onderwijs volkomen werd geneutraliseerd, de invloed van intellectuele capaciteiten – terecht – niet geneutraliseerd wordt. Ongelijke intellectuele capaciteiten zijn echter niet minder dan ongelijke sociale achtergronden onderdeel van de toevallige ongelijke kansen van mensen. In opzicht is het niet langer vanzelfsprekend dat wij op grond van rechtvaardigheid bezorgd zouden moeten zijn over de toegang tot het hoger onderwijs.

Ik onderschrijf echter dat ons leidend principe wel dient te impliceren dat voor hen die de slechtste perspectieven hebben de vooruitzichten zo goed mogelijk moeten worden. Maar zelfs in een rechtvaardige maatschappij zullen zij met de slechtste



perspectieven nooit naar de universiteit gaan. Daaruit volgt echter niet dat rechtvaardigheid, zoals gelijke kansen of meer bepaald maximale kansen voor hen die het slechtst af zijn, geen verband houdt met de vraag hoe betaalbaar en toegankelijk de universiteit zou moeten worden gemaakt. In de mate dat hoog opgeleide arbeidskrachten voordelen opleveren die bijdragen aan de maatschappij in haar geheel, is het in het belang van de zwaksten (zij die niet naar universiteit zullen gaan en ook niet zouden moeten gaan) dat universiteiten talent uit alle sociale klassen moeten aantrekken, bij voorkeur zonder de complicaties en de perverse valkuilen ten gevolge van inkomensafhankelijke studiebeurzen en vrijstellingen van betaling, en dat universiteiten hen zouden moeten aantrekken voor opleidingsprogramma's die bijzonder waardevol worden geacht voor de hele maatschappij.

Dit vormt een stevige ethische basis om belangrijke openbare subsidies voor het hoger onderwijs te rechtvaardigen, mogelijks zelfs tot op het punt dat het gratis wordt, maar ook om de toegangsregeling te rechtvaardigen, in de mate dat de voorziene marktbeloningen geen adequate aanduidingen bieden voor het sociale nut van de professionele vaardigheden die universiteiten kunnen leveren. In het perspectief van een plausibel begrip van distributieve rechtvaardigheid als bezorgdheid over de kansen van de zwaksten zijn daarom noch de kostenloze toegang, noch de onbeperkte toegang onaantastbare taboes. Een belangrijke afwijking daarvan kan worden gerechtvaardigd, maar moet geval per geval worden beoordeeld.⁶

5. Weg met de numerus clausus?

Laten we tegenover deze normatieve achtergrond tenslotte twee specifieke kwesties onder de aandacht brengen die met zekere passie werden bediscussieerd op het Forum. De eerste kwestie betreft de numerus clausus voor medische opleidingen. Tot dusver werd verondersteld dat de maatschappelijke vraag naar hooggeschoolde vaardigheden een feit was. Deze vraag kan echter ook door het aanbod van dergelijke vaardigheden worden beïnvloed, vooral in het domein van de gezondheidszorg waar de asymmetrische verdeling van informatie tussen patiënt en hulpverlener de mogelijkheid creëert dat een nutteloos aanbod tot een overeenkomstige vraag zou kunnen leiden. Vandaar het zeer specifieke geval om een numerus clausus op te leggen op vlak van medische opleidingen. In de context van de stijgende levensverwachting en regelmatige innovaties in medische technologie is kostenbesparing een permanente uitdaging en dat zal zo blijven. Controle op het aantal praktiserende specialisten is hiervan duidelijk een onderdeel. Aangezien de duurzaamheid van een



met openbare fondsen gefinancierde kwaliteitsvolle gezondheidszorg ongetwijfeld van cruciaal belang is voor de perspectieven van de zwaksten, kan de gelijkheid van kansen, zoals hierboven geïnterpreteerd en bondig verdedigd, een significante toegangsbeperking tot medische studies in principe vrij aannemelijk rechtvaardigen.

Daaruit volgt niet dat een dergelijke numerus clausus in de huidige omstandigheden gerechtvaardigd is. Zoals uitgelegd door Alain De Wever, neigt men ertoe het totale aantal benodigde gediplomeerden systematisch te onderschatten omwille van de vervrouwelijking van het beroep: aangezien het aantal deeltijds werkenden en loopbaanonderbrekingen beduidend groter is bij vrouwen dan bij mannen, zullen de beperkingen die bedoeld zijn om een overaanbod te vermijden uiteindelijk tekorten creëren. Aangezien het vrije verkeer van werknemers binnen de grenzen van de EU aanzienlijk toeneemt, kan men zich ook de meer fundamentele vraag stellen of het eigenlijke project van nationaal (laat staan subnationale) beheer van het aanbod op dit vlak niet verouderd is geworden.

6. Een verbod op gedecentraliseerde toelatingstests?

Een tweede kwestie die nogal wat emotie teweegbracht was de vraag of de hoger onderwijsinstellingen hun eigen toelatingstests zouden mogen organiseren op een gedecentraliseerde manier, in tegenstelling tot het enkel toepassen van een eenvormige test georganiseerd op nationaal of communautair niveau, hetzij naar de geest van de Franse *baccalauréat* of het Engelse *A-level*, hetzij in de lijn van het ingangsexamen voor ingenieursscholen.

Ides Nicaise stelde dat, als toelatingstests naar goeddunken van elke instelling zouden worden georganiseerd, er zich een scherpe ongelijkheid zal ontwikkelen tussen de instellingen, aangezien de meest aantrekkelijke onder hen de beste studenten zal aantrekken, wat spiraalsgewijs leidt tot ongelijkheid. Daarom meende hij niet enkel dat zulke gedecentraliseerde toelatingstests niet mogen worden aangemoedigd, maar zelfs dat zij moeten worden verboden in het hoger onderwijs, net zoals in het basis- en het secundair onderwijs.

Omwille van de wijze waarop de financiering van het hoger onderwijs wordt georganiseerd in onze beide Gemeenschappen is het niet vanzelfsprekend dat onze universiteiten zouden opteren om hun eigen toelatingstests op te leggen, zelfs niet indien het hen wordt toegestaan om dit te doen. Als het hen echter wordt toegestaan om inschrijvingsgelden te verhogen, is het in het licht van buitenlandse voorbeelden aannemelijk om te voorspellen dat minstens sommigen onder hen hun eigen ingangs-



voorwaarden zouden opleggen. De instellingen met de beste reputatie zouden bewust uitrekenen dat het kunnen verstrekken van beter onderwijs en betere alumni door selectiever te zijn, hen voldoende aantrekkelijk zou maken in vergelijking met hun concurrenten. Wat zij verliezen aan omvang en opbrengsten door selectiever te zijn, zullen zij compenseren met hogere toegangsgelden en betere studenten. De ongelijkheid zal dan een sneeuwbaaleffect hebben gezien de kwaliteit van de andere instellingen zal lijden aan de achteruitgang van hun rekrutering.

Veronderstel dat zoiets gebeurt. Is dat een probleem? Niet noodzakelijk. Een aan-nemelijk gelijkheidsideaal is niet persé gericht op ongelijkheden tussen instellingen maar op ongelijkheden tussen mensen. Op het niveau van basis- en secundair onderwijs moet grote zorg worden genomen om de perspectieven van hen die de slechtste vooruitzichten hebben te verbeteren, wat ook de oorzaak is. Dit zal waarschijnlijk stevige maatregelen rechtvaardigen om grote ongelijkheden inzake de kwaliteit van instellingen te vermijden. Wat het hoger onderwijs betreft is dit echter minder duidelijk, gezien degenen met de slechtste vooruitzichten hoe dan ook nooit hoger onderwijs zullen volgen.

Bij gevolg komen wij terug bij de empirische kwestie of een grotere ongelijkheid tussen instellingen – zoals in Frankrijk, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten – alles in acht genomen ten voordele of ten nadele dreigt te zijn van het functioneren van het onderwijssysteem als geheel, met inbegrip van de perspectieven van de zwaksten uiteindelijk, via de werking van andere institutionele mechanismen. Is het voordeel voor de maatschappij in haar geheel groter wanneer de betere studenten in enkele plaatsen worden geconcentreerd, of is het voordeel groter wanneer zij over het hele systeem worden verspreid? Een verbod op gedecentraliseerde toelatingstests kan in dit opzicht gerechtvaardigd blijken te zijn. De reden hiervoor is echter niet dat de ongelijkheid wat betreft de kwaliteit van universiteiten, of wat betreft de prestaties van studenten, als zodanig slecht is, noch dat de ongelijkheid tussen instellingen het voor studenten van arme komaf moeilijker maakt om de top te bereiken. De reden is dat het systematische mengen waardevol is in het belang van de gemiddelde onderwijsprestaties.

7. Epiloog: Universitaire opleidingen zijn niet enkel beroepsopleidingen

In deze epiloog wens ik de aandacht te vestigen op een punt dat op het Forum door studentenvertegenwoordigers werd benadrukt en dat nu en dan ter sprake kwam maar nooit systematisch werd uitgewerkt in onze discussies.



De hoofdtak van de universiteit is zonder twijfel het opleiden van hoog gekwalificeerde professionals en het helpen creëren van een verfijnd menselijk kapitaal waarvan onze economie nood heeft. Maar zelfs als we enkel onderwijs in beschouwing nemen is dit duidelijk niet de enige taak van de universiteit. Universiteiten beweren vaak meer te zijn dan professionele scholen op hoog niveau. Zij hebben de ambitie om een hoog opgeleide elite te produceren en te reproduceren, begiftigd met de bekwaamheid en de instelling om actief deel te nemen aan het voortdurende en veelzijdige publieke debat in hun democratische maatschappij. Zonder zo'n engagement is er geen hoop op een bedachtzame en geïnformeerde publieke opinie, geen hoop op een politiek proces dat eerlijke en efficiënte besluiten zal voortbrengen, geen hoop op beleid en instellingen die op een verstandige manier zullen streven naar distributieve rechtvaardigheid, hier begrepen als de meest duurzame perspectieven voor de zwaksten.

Het is belangrijk om rekening te houden met deze particuliere dimensie binnen de onderwijsopdracht van onze universiteiten⁷. Als universiteiten geen andere taak hadden dan bekwaame professionals op te leiden, zou dit zeker de rechtvaardiging van de toegangsbepijking zwakker hebben gemaakt dan wat men aanvaardbaar had gevonden. Dit hoeft echter niet te rechtvaardigen dat universiteiten voor iedereen worden opengesteld. Met de onvermijdelijk beperkte middelen is het wrede compromis tussen kwaliteit en kwantiteit niet minder relevant voor het onderrichten van een kritisch demos dan voor de opleiding van productieve werkrachten.

Noten

1. De oorspronkelijke tekst verscheen onder de titel "The end of free entry? Some synthetic considerations and personal reflections" en werd uit het Engels vertaald door Arne Saeys.

2. De presentaties gegeven door Freddy Brackx (UGent) en Alain De Wever (ULB) gingen respectievelijk over de toelatingsexamen in de ingenieursfaculteiten en de numerus clausus in de geneeskundefaculteiten; Raoul Van Esbroeck (VUB) sprak over een experiment met de toelatingstest voor eerstejaarsstudenten; Michèle Belot (Universiteit Essex) sprak over de huidige situatie aan Britse en Nederlandse universiteiten; Vincent Vandenbergh (UCL) en Ides Nicaise (KUL) spraken over alternatief beleid. Het afsluitende panelgesprek werd ingeleid door Jean-Paul Lambert (FUSL) en Bea Cantillon (UA). De intense presentaties en de levendige debatten die zij teweeg brachten waren duidelijk veel rijker dan wat zou kunnen opgenomen worden of eenvoudigweg gesuggereerd worden in onderhavige beschouwingen. Noch stelt deze tekst zich tot doel om een consensus onder deelnemers weer te geven. In tegendeel heb ik getracht om gebruik te maken van wat ik leerde uit of begreep dankzij enkele interventies om mijn eigen meningen over de kwesties die het meest controversieel bleken vorm te geven, te veranderen of te verfijnen.



3. Eerlijke internationale vergelijkingen zijn moeilijk te maken: de definitie van “hoger onderwijs” varieert van land tot land, en de index is gevoelig voor hoe breed het concept (voor zowel studenten als ouders) buiten universiteiten in strikte zin wordt opengetrokken. Als we deze grens anders zouden trekken dan in de studie, dan zou de paradox weliswaar verminderd maar niet weggenomen kunnen worden.

4. Om een eenvoudig numeriek voorbeeld te geven: veronderstel dat het slaagcijfer in huidige omstandigheden 40% bedraagt voor de rijken en 20% voor de armen, terwijl de test toegang zou verlenen aan 60% van de rijken en aan slechts 25% van de armen (zo zou dus de bias verergeren). Veronderstel verder dat het meer geïndividualiseerde onderwijs de (strenger gescreende) armen in staat stelt een slaagcijfer van 100% te bereiken onder hen die toegelaten werden, maar slechts een slaagcijfer van 75% onder de rijken zou toelaten. Als eindresultaat zou dit het volgende geven: $60\% \times 75\% = 45\%$, het slaagcijfer voor de rijken. Voor de armen is dit: $25\% \times 100\% = 25\%$. Het slaagcijfer voor de armen toont dus een kleinere sociale bias dan in de huidige omstandigheden. Daarom is in de reeks “valse negatieven” een bias met betrekking tot sociale klasse niet voldoende om de test te verwerpen ter verdediging van de toegankelijkheid.

5. In het numerieke voorbeeld van de vorige voetnoot stijgt het succes voor hen die toegelaten werden van 40% naar 75% onder de rijken, en van 20% naar 100% onder de armen.

6. In dezelfde optiek, maar specifiek toegespitst op de kwestie “toegangsgelden versus kosteloze toegang”, zie P. Van Parijs, “Est-il juste que l’Université soit gratuite?”, in *Ethics and Economics* 2(1), 2004, pp. 1-8, http://ethiqueeconomique.neuf.fr/VAN_PARIJS.pdf

7. Deze dimensie zal wellicht van centraal belang zijn in de 6de editie van het Ethical Forum (“Is it wrong to teach what is right and wrong? Is it (still) part of a university’s job to teach its students moral standards and social responsibility?”, Universitaire Stichting, 29 November 2007).